

УДК 37.013.42

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ПТУ У ПРОЦЕСІ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ**Товканець Оксана Сергіївна**

м.Ужгород

У статті розглядаються питання формування правосвідомості учнів професійно-технічних училищ у процесі правового виховання.

Ключові слова: девіантна поведінка, учні ПТУ, правове виховання.

Сьогодні зростає рівень девіантності серед неповнолітніх, значна частина яких є учнями професійно-технічних училищ. Якщо загальні питання девіантної поведінки неповнолітніх та її профілактики досліджувалися вітчизняними ученими (Н.Максимова, В.Оржеховська, М.Фіцула, Т.Федорченко та ін.), то девіантна поведінка учнів ПТУ поки що досліджена дуже мало. Між тим, учні ПТУ – це особлива категорія молоді. Переважна більшість з них мали проблеми з поведінкою і навчанням ще в загальноосвітній школі, у багатьох учнів відсутній позитивний досвід моральної поведінки, частина з них не може адаптуватися до умов навчання в ПТУ і проживання поза родиною. Все це сприяє вчиненню ними правопорушень і злочинів і вимагає організації відповідної профілактично-виховної роботи, яка, крім інших складових, передбачає і забезпечення правового виховання учнів.

Результати проведеного нами дослідження свідчать про недоліки у правовиховній роботі з учнями ПТУ, яка спрямована в основному на ознайомлення їх з нормами права, а не на формування правосвідомості.

Вважаємо, що на сьогоднішній день необхідно критично переглянути досвід минулих років і на якісно новому рівні активізувати правовиховну роботу, не зводячи при цьому суть правового виховання тільки до вивчення Конституції, безпредметної просвітницької пропаганди загальних істин, які нікого і ні до чого не зобов'язують. Мета і завдання правового виховання в сучасних умовах повинні бути переосмислені і набути принципово іншого характеру, навіть саме формулювання правовиховного процесу як виду державної діяльності підлягає переоцінці.

Правове виховання учнів повинно бути спрямоване на досягнення таких цілей: по-перше, воно забезпечує формування необхідних правових уявлень школярів, виховує на основі правових знань повагу до закону, розуміння необхідності його дотримання; по-друге, допомагає стримувати учнів з нестійкими моральними та правовими уявленнями від здійснення негативних вчинків і правопорушень. У першому випадку об'єктом правового виховання є всі учні У другому - правове виховання спрямоване на тих учнів, для яких характерні відхилення в поведінці.

Наукові дослідження (І.Запорожан, М.Фіцула та ін.) і практичний досвід дозволяють сформулювати ті завдання, які повинні вирішуватися у процесі правового виховання неповнолітніх. До них слід віднести формування: поваги до законів і правил співжиття, зокрема до правил поведінки учнів у школі та за її межами; усвідомленого виконання прийнятих правових стандартів (правил) поведінки; поваги до осіб, що охороняють правопорядок в країні; розуміння невідворотності особистої відповідальності і покарання за скоєні правопорушення; нетерпимості до порушників законів і правил співжиття і потреби вести активну боротьбу з правопорушеннями.

Для досягнення мети правового виховання і вирішення його завдань потрібно реалізувати конкретний зміст правового виховання. До конструювання змісту правового матеріалу мають місце різні підходи [1].

Перший з них пропонує взяти за основу змісту правового виховання не систему понять юридичної науки, а тільки ті відхилення правової свідомості особистості, які є причиною скоєння

правопорушень неповнолітніми, впливають, або можуть вплинути на допущення ними правопорушень. Такий підхід зводить правове виховання тільки до виховної роботи профілактичного характеру і не враховує значення правових знань для морального, трудового, екологічного та інших напрямків виховання, вирішення таких соціально значущих проблем, як формування світогляду, психологічну і юридичну підготовку молоді до праці, до громадської і правоохоронної діяльності тощо. При такому підході у правовиховній роботі з учнями обмежуються використаннями тільки однієї галузі права - кримінального. У цьому випадку учні орієнтуються на те, що право - це в основному тільки кримінальне право, кримінальний закон, який тільки карає і забороняє, що спотворює уявлення про державу і право.

Другий підхід полягає в обмеженні змісту правової освіти і виховання неповнолітніх використаннями одних тільки норм права. При цьому не враховується той факт, що право, закон невіддільні від держави, що право є специфічним інструментом діяльності держави, виразником її волі. Цю істину мають усвідомити молоді громадяни держави.

Третя позиція щодо змісту правового виховання передбачає системний підхід у формуванні правових знань та вмінь учнів. Відповідно, зміст правового виховання має базуватися на побудові системи необхідних учням правових фактів і понять, враховуючи потребу суспільства у всебічному впливі на особистість, доцільно відібраних з різних галузей права фактів та понять, забезпечуючи цілісну систему знань про державу і право.

Підбираючи зміст правової інформації для правового виховання неповнолітніх, слід передбачати такі моменти:

- важливо давати не тільки знання закону, але й формувати переконаність у справедливості та доцільності його вимог, готовність у повсякденному його дотриманні;
- не можна переносити центр уваги правової інформації на заборони та санкції;
- центр ваги правової інформації має бути спрямований на конституційні принципи суспільства і держави, права та обов'язки громадянина;
- необхідно послідовно проводити тезис про зв'язок прав та обов'язків громадянина, про особисту відповідальність за проступок;
- правове виховання - один з шляхів формування соціальної активності і громадянської відповідальності молоді.

Підґрунтям правових переконань є правові знання. Щоб діяти правомірно, передусім треба знати, як поводитись, передбачати наслідки поведінки. Для цього треба знати моральні принципи, норми права і моралі, вимоги суспільства до своїх членів. Від змісту правових знань залежить і діапазон переконань. У правових знаннях акумулюються й спеціальні наукові, а також життєвий досвід людини, її світогляд.

Отримуючи правові знання, неповнолітній виробляє до них певне ставлення, яке являє собою його емоційний зв'язок з предметами і явищами оточуючого світу. Ставлення можуть бути позитивними, нейтральними та негативними. Позитивні та негативні ставлення, переживання почуттів задоволення і незадоволення з приводу різних фактів і явищ призводить до формування упевненості людини в істинності чи фальшивості тих чи інших поглядів, принципів, думок. Тут важливу роль відіграють аналіз, зіставлення своїх поглядів з поглядами інших людей.

Переконання формуються тільки за умови, що знання зливаються з почуттями. Почуття залежать від змісту правової інформації і від того, на якому особисто-інтелектуальному рівні

знаходиться неповнолітній, від нагромадженого ним досвіду.

Отже, правове виховання – це цілеспрямований процес, який передбачає надання вихованцям правових знань та формування на цій основі правової свідомості та правової поведінки законослухняного громадянина.

А. Капська визначає правове виховання як цілеспрямовану систематичну діяльність державних органів та соціальних інститутів, яка спрямована на здобування дітьми та молоддю правових знань, перетворення їх в особисті переконання, формування на їх основі правосвідомості та правової поведінки. Дослідниця запропонувала модель правового виховання підлітків, яка включає і соціально-правовий світогляд, активну життєву позицію та соціальний захист інтересів. Правове виховання дає змогу формувати у неповнолітніх здатність вибирати правильну лінію поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, що є неможливим без розуміння суті законів, без необхідних правових знань, вироблення звички дотримуватись закону, виховання переконаності в необхідності та доцільності дотримуватись букви закону. Ставлення до закону свідчить не лише про прояв певних звичок і стереотипів поведінки, але і про певні риси світогляду неповнолітнього, його моральні якості, відношення до суспільства в цілому, тобто про рівень правосвідомості.

У процесі нашого дослідження правове виховання визначалося як одна з важливих педагогічних умов попередження девіантної поведінки учнів професійно-технічного училища. Комплекс правових робіт серед учнів ПТНЗ був спрямований саме на формування правосвідомості.

Підкреслимо, що формування правосвідомості - складний процес, який включає низку якісно неоднорідних етапів. Як відомо, правосвідомість – це система понять, поглядів, уявлень і почуттів з приводу чинного або бажаного юридичного права, а також діяльності, пов'язаної з цим правом.

Основні з етапів формування правосвідомості:

- оволодіння певними правовими знаннями (засвоєння деяких основних правових принципів, загальних положень, формування елементарних правових понять тощо);
- усвідомлення правових норм (їхнього призначення, необхідності суспільної та особистісної значущості і т. ін.);
- перетворення придбаних правових знань, переконань у практику поведінки, у вчинки.

Для неповнолітніх 14-16 років формування правової свідомості відбувається на основі сприйняття підлітком елементів правового становища громадян України, засвоєння основних уявлень і соціальної та особистісної цінності права, правопорядку, законності; з 15 до 17 років розширення правових знань, формування уявлень про роль держави і права у суспільному розвитку. Правових робіт з учнями професійно-технічного училища, яким було більше 17 років, будували передусім з урахуванням освітнього та професійного стану молодшої людини

Підкреслимо, що термін «правове виховання» тісно зв'язаний з терміном «правова культура». Саме в процесі правового виховання в індивіда формується правова культура, фактично, метою правового виховання є формування правової культури. В свою чергу, високий рівень правової культури індивіда свідчить про сформовану правосвідомість і є важливим фактором утримання його від девіантних дій.

Правова культура - надзвичайно складне психологічне явище. Російський учений А.Нікітін [2], на нашу думку, досить вдало образно порівнює правову культуру з будинком, у якому є три поверхи. На першому поверсі розміщені правові знання; другий поверх - це ставлення до права; третій - поведінка і діяльність у ситуаціях, які мають правовий зміст. Будь-який будинок повинен опиратися на «фундамент». «Фундаментом» правової культури індивіда виступають його ідейно-політичні і моральні погляди, переконання, які одночасно є елементами політичної і моральної культури.

Від того, наскільки міцно закладено фундамент, в значній мірі залежить: якість правових знань і умінь ними користуватися, ставлення до закону; готовність виконувати правові норми, активно сприяти укріпленню законності. Правова культура людини унікальна. Це проявляється в тому, що всі її складові тісно взаємозв'язані, причому у кожного цей зв'язок своєрідний. Про правову культуру індивіда мова може йти тільки в тому випадку, якщо всі складові (знання - ставлення - поведінка) існують в наявності.

Правова культура - це єдність глибоких і різносторонніх правових знань і умінь, активної правоохоронної діяльності, в якій реалізуються знання з права і повага до нього. Вона відображає рівень духовності особистості, її загальної культури, ціннісні орієнтації і соціальної зрілості.

Основними її компонентами є рівень засвоєння членами суспільства правових цінностей (правових знань, норм, принципів, навичок правомірної поведінки), ступінь, рівень володіння ними й практичного її впровадження у правову діяльність.

Отже, правове виховання буде ефективним тільки в тому випадку, якщо сформована правосвідомість і відповідний рівень правової культури.

Правильно організоване правове виховання дає змогу формувати у неповнолітніх здатність вибирати адекватну лінію поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, що є неможливим без розуміння суті законів, необхідних правових знань, вироблення звички дотримуватись закону, без виховання переконаності в необхідності та доцільності дотримуватись букви закону. Відношення до закону свідчить не лише про прояв певних звичок і стереотипів поведінки, але і про певні риси світогляду неповнолітнього, про його моральні якості, про його відношення до суспільства в цілому, тобто про рівень правосвідомості підлітка.

Література і джерела

1. Фіцула М.М. Правове виховання молодших школярів / М.М.Фіцула, І.Г.Запорожан. – Ужгород-Тернопіль: Мистецька лінія, 2002. – 160 с.
2. Никитин А.Ф. Что такое правовая культура? / А.Ф.Никитин. – М.: Просвещение, 1998. – 112 с.

В статье рассматриваются вопросы формирования правосознания учащихся профессионально-технических училищ в процессе правового воспитания.

Ключевые слова: девиантное поведение, учащиеся ПТУ, правовое воспитание.

In this article the issues of legal education of the vocational schools' pupils have been considered.

Key words: deviations, pupils of the vocational schools, legal education.